

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 344.32(497.4)"1941/1945"

Prejeto: 1. 10. 2012

Postavitev stalnih partizanskih vojaških sodišč na Slovenskem

JELKA MELIK

dipl. pravnica, mag. arhivistike, dr. zgodovinskih znanosti, višja svetovalka – arhivistka
Arhiv Republike Slovenije, Kongresni trg 1, SI–1000 Ljubljana
e-pošta: jelka.melik@gov.si

AIDA ŠKORO BABIČ

mag. zgodovinskih znanosti, svetovalka – arhivistka
Arhiv Republike Slovenije, Kongresni trg 1, SI–1000 Ljubljana
e-pošta: aida.skoro@gov.si

IZVLEČEK

Izvršni odbor Osvobodilne Fronte (IOOF) je 13. julija 1943 sklenil, da je treba pravno urediti sodstvo v vojaških enotah. Partizanska vojaška sodišča so v Sloveniji sicer obstajala že dve leti prej. Njihovo delovanje je temeljilo na Partizanskem zakonu in Odloku o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitev, ki je določal kazniva dejanja, kaznovana s smrtjo. Prvi predlog organizacije in poslovanja odrednih in brigadnih vojaških sodišč je sestavil pravnik Zoran Polič julija leta 1943. Pri delu mu je pomagal pravnik Jože Ravnikar (Gregor). Bil je to nekakšen kazenski materialni in procesni zakon hkrati. Pripombe k osnutku sta oblikovala pravnik Marjan Breclj in Boris Kidrič. Objavljeni odlok in pravilnik predstavljata ne le začetek pravnega urejanja partizanskega vojaškega sodstva temveč začetke novega komunističnega kazenskega prava, ki se je oblikovalo po prevzemu oblasti v letih 1944–1946.

KLJUČNE BESEDE: *partizanska sodišča, partizansko sodstvo, kazensko pravo, Marjan Breclj, Boris Kidrič, Zoran Polič*

ABSTRACT

ESTABLISHMENT OF PERMANENT PARTISAN MILITARY COURTS IN SLOVENIA

On July 13, 1943, the Executive Committee of the Liberation Front of the Slovenian Nation decided to provide a legal basis for military justice. Partisan military courts had already been operating in Slovenia since 1941 based on the Partisan Act and the Decree on the Protection of the Slovenian Nation and its Liberation and Unification Movement, the latter of which had also stated crimes punishable by death. The first proposal for the organizational structure and operation of military courts was drafted in July 1943 by the lawyer Zoran Polič in collaboration with another lawyer Jože Ravnikar (Gregor). The proposal was a combination of criminal, substantive and procedural law, and it received some comments from the lawyer Marjan Breclj and Boris Kidrič. Based on the proposal, the decree and the regulation were subsequently adopted. They represent not only the start of legal regulation of the partisan military courts but also the beginning of the new communist criminal law that took shape after the communist takeover between 1944 and 1946.

KEY WORDS: *partisan courts, partisan justice, criminal law, Marjan Breclj, Boris Kidrič, Zoran Polič*

Izvršni odbor Osvobodilne Fronte (IOOF) je 13. julija 1943 sklenil, da je treba pravno urediti sodstvo v vojaških enotah. Zato je bil član IOOF, pravnik Zoran Polič (Marko),¹ dodeljen glavnemu štabu. V članku *Začetki organiziranega sodstva v NOV in PO Slovenije*,² ki je izšel v posebni številki revije *Pravnik*, posvečeni dvajseti obletnici ustanovitve pravosodnih ustanov, je zapisal: »Četudi je Vrhovni štab že 29. 12. 1942 izdal naredbo o formiranju in organizaciji vojnih sodišč, tega dokumenta nisem poznal, ker ga verjetno zaradi vojaških dogodkov in težkih kurirskih zvez nismo prejeli. Sicer pa bi bilo potrebno tudi, če smo ga prejeli, pripraviti dodatne predpise, ki bi prilagodili obči predpis našim razmeram».³ Do tedaj je bilo izdanih le nekaj krajših predpisov in opozoril, ki sta jih izdala tako IOOF kot Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (NOV in POS) glede posameznih kaznivih dejanj in postopka s storilci. Partizanska vojaška sodišča so v Sloveniji sicer obstajala že dve leti prej, njihovo poslovanje oziroma delovanje pa je temeljilo na Partizanskem zakonu ter Odloku o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitve, ki je določal kazniva dejanja, ki se kaznujejo s smrtjo.⁴ Os-nutek Partizanskega zakona (pravila Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet o ustroju, delu in nalogah partizanskih čet) je bil sestavljen sredi julija 1941. V 15. in 16. členu je vseboval določbe o sodstvu.⁵ 15. člen je določal, da partizansko sodišče sestavljajo predsednik, ki ga imenuje komandant bataljona, štirje porotniki, ki jih izvolijo partizani tiste enote, ki ji je pripadal obtoženi, ter partizanski tožilec, ki ga imenuje Vrhovno poveljstvo. Predsednika sodišča in porotnike so imenovali za vsak primer posebej. Manjše disciplinske »pregreške« so obravnavali poveljniki sami, le večji naj bi prišli pred partizansko sodišče. Za izdajstva in kadar se sodišče ni moglo sestati je smel smrtno obsodbo izreči »*kollektiv pod predsedstvom političnega komisarja*«. 16. člen je

odrejal kazni: opomin, ukor, izvrševanje težavnih in neprijetnih del ter ustrelitev.

Prvi predlog organizacije in poslovanja odrednih in brigadnih vojaških sodišč je Zoran Polič izdelal julija leta 1943. Pri delu mu je pomagal pravnik Jože Ravnikar (Gregor). To je bil nekakšen kazenski materialni in procesni zakon obenem.

»PREDLOG ZA POSTAVITEV, ORGANIZACIJO IN POSLOVANJE IZREDNIH BRIGADNIH VOJAŠKIH SODIŠČ

Moč naše NOV in PO ter možnost kontrole pretežnega dela slovenske zemlje nam omogoča, da izvedemo začasno ureditev kazenskega sodstva tako za civilno prebivalstvo, kakor tudi za slovensko narodno vojsko.

Poslovanje izbranih sodišč mora preprečiti vsako samovoljo v izvrševanju kazenskega sodstva in s tem mnoge nezdrave pojave, ki bi lahko škodovala celotnemu pokretu.

Predlagana ureditev nima dokončnega značaja, ker mora šele praksa pokazati vse pomanjkljivosti in potrebe, katerim bo treba zadostiti, da bo sodstvo res tudi doseglo svoj namen. Spremenljivost in nepopolnost predlaganega poslovanja tudi zahteva da tako postopku, kakor obsegu kaznivih dejanj ne dajemo oblike zakona, ampak, da ostane vse v obliki sicer obveznih toda po potrebi spremenljivih navodil.

Sodišča postavlja glavno poveljstvo NOV in PO, njihovo poslovanje v poedinah kazenskih primerih določajo navodila (ki odgovarjajo dosedanjemu kazenskemu postopniku), kazniva dejanja pa vsebujejo predpisi (ki odgovarjajo kazenskemu zakoniku).

ORGANIZACIJA SODIŠČ

Po sedanjí organizaciji naše vojske, je najprimerneje, da se osnujejo sodišča po brigadah. Pri tem pa je nujno, da je formacija brigade stalna. V poštev bi prišla eventualno tudi odredna sodišča vendar je zaenkrat vsled nepoznavanja sposobnega kadra v odredih primerneje, da se tudi teritorij odredov kakor tudi odredi sami podrede najbližjim brigadnim sodiščem. Isto velja za vse terenske čete, kjer o snovanju posebnega sodišča sploh ne more biti govora.

Brigadno sodišče je sestavljeno iz:

- 1./ Treh članov in njihovih namestnikov,
- 2./ tožilca in njegovega namestnika.

Vsi člani sodišča morajo biti izbrani tako, da pripadajo različnim edinicam brigade.

Člani sodišča morajo biti izbrani:

- a/ En član in njegov namestnik iz komandnega sestava,
 - b/ en član in njegov namestnik iz politkomisarskega sestava,
 - c/ en član in njegov namestnik izmed partizanov,
 - d/ Tožilec in njegov namestnik iz politkomisarskega kadra.
- Člane in namestnike pod a, b in d predlaga štab brigade, člana pod c, izberejo delegati bataljonov.*

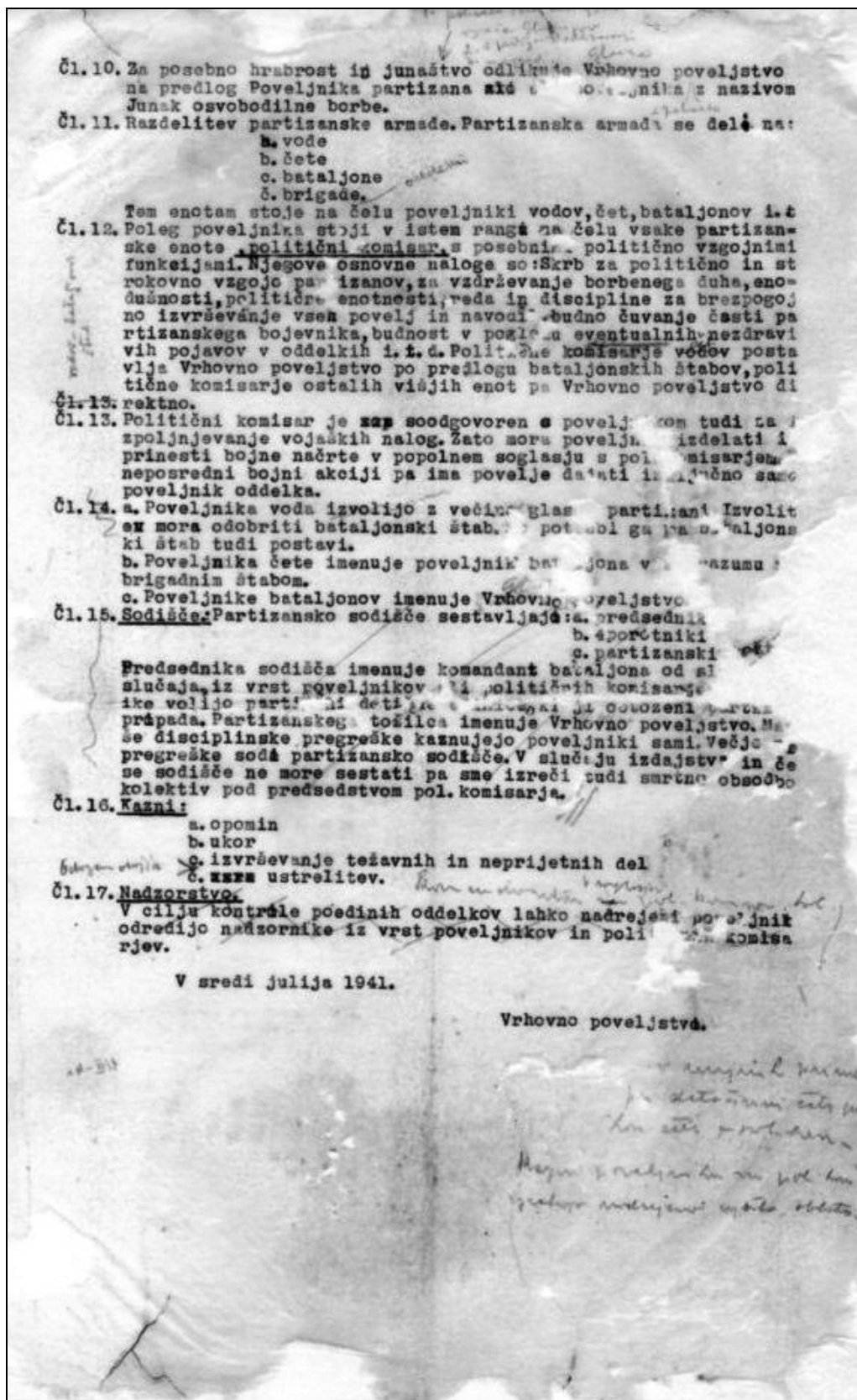
¹ Zoran Polič, slovenski pravnik, partizan, častnik in prvoborec, 20. december 1912, Lenart v Slovenskih Goricah–13. junij 1997, Ljubljana. Diplomiralec je leta 1937 na Pravni fakulteti v Ljubljani, nato je bil do leta 1941 sodni pripravnik na sodiščih in pri Državnem pravobranilstvu. Od leta 1941 je sodeloval v NOB, bil je član vodstva sokolske skupine v OF.

² Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije (op. avt.).

³ Polič: *Začetki*, str. 313.

⁴ Bizjak: *Sodstvo*, str. 233; Mikola: *Partizanska vojaška sodišča*, str. 11; Guštin: *Razvoj*, str. 52; Polič: *Vojaško sodstvo*, str. 37.

⁵ SI AS 1851, p. e. 56; Os-nutek tipkopisa je objavljen na spletni strani Arhiva Republike Slovenije v rubriki Arhivalija meseca (februar 2012). Avtorica teksta je Polona Mla-kar.

Pravilno bi bilo, da bi bilo celotno sodišče voljeno. Vendar je gotovo, da bi pri taki izbiči, saj v prvem razdobju, sodišče ne odgovarjalo, sodišče ne odgovarjalo svojemu namenu, ker bi partizani verjetno izbirali tiste ljudi, ki jih spoštujejo kot borce, ne morejo pa presojati njihove sposobnosti za tako delo, kot ga zahteva poslovanje sodišča.

Demokracija pri postavljanju sodišč bi bila ohranjena v postavljanju tretjega člana sodišča, ki naj ga izvolijo delegati. Število delegatov poedinah bataljonov lahko določijo po edine brigade same.

Člani pod a, b, in d naj bodo po položaju najmanj namestniki komandanta bataljona oziroma politkomisarja bataljona. Vsaj en član sodišča naj bo jurist.

V vsakem primeru pa mora biti pogoj za izbero posameznih članov sodišča

- 1./ Moralna kvalifikacija
- 2./ Politična zrelost
- 3./ Sposobnost presoje in ocenjevanja.
- 4./ Poznavanje ljudi.

Labko bi vključili v sestav sodišča tudi funkcijo branilca. Nujno pa to ni, ker je po eni strani naložena sodišču silna objektivnost v presojanju in ker je po drugi strani dana obtoženci polna možnost, da na razpolago sam vsa dokazila in jih tudi preko svojih prič pribavi. Pritegnitev branilca bi poslovanje samo obremenjevala in bi vzela sodišču značaj izrednosti oziroma naglosti s katero mora v vsakem primeru poslovati. Na vsak način pa moramo gledati, da z eventualno postavitvijo branilca ne dopustimo tako poslovanje sodišč, kakor je to bilo v preteklosti pri rednih sodiščih.

Brigadno sodišče postavi po predlogu štaba brigade glavno poveljstvo NOV in PO. ~~po posebnem odloku~~, ki to ureja se glasi:

ODLOK

o postavitvi brigadnih in odrednih vojaških sodišč.

Glavno poveljstvo NOV in PO Slovenije postavlja na ozemlju, ki ga obvladajo ali kontrolirajo slovenske brigade in odredi, posebna brigadna vojaška sodišča, ki sodijo za dobo osvobodilne borbe vsem civilnim in vojaškim osebam za vsa b posebnih predpisih pravilniku navedena kazniva dejanja.

Brigadna in odredna sodišča so sestavljena iz treh članov in njihovih namestnikov ter tožilca in njegovega namestnika. Njih ~~poslovanje~~ organizacija, poslovanje in postopek so predpisani v posebnem ~~narodnih~~ pravilniku.

Ta odlok naj bo objavljen ker načelno določa sestav, obseg in poslovanje sodišča.

Konkretne člane poedinah brigadnih sodišč postavlja glavno poveljstvo s posebnim dekretom.

Sodišče se mora takoj po imenovanju sestati ter si izbrati izmed sebe predsednika in njegovega namestnika (izmed namestnikov) ter tajnika in njegovega namestnika (izmed namestnikov).

Vsi člani sodišča in njihovi namestniki odgovarjajo za svoje poslovanje neposredno Glavnemu poveljstvu, kontrolo nad njihovim poslovanjem vrši sodni oddelek pri glavnem poveljstvu.

V posebno važnih političnih in vojaških primerih pa bi bilo dobro obseg sodišča povečati in sicer tako, da bi izbral vsak bataljon najmanj po štiri zastopnike, ki bi imeli vsi polno pravico sodelovati pri razpravljanju in bi tudi pri ~~izrekanju~~ določanju kazni glasovali. Poslovanje tega sodišča bi bilo javno. Ta sestava sodišča in tako poslovanje bi bilo potrebno vedno tedaj, če naj se doseže izključno politični efekt in če naj bo čim večja publiciteta.

NAVODILA ZA IZVAJANJE KAZENSKEGA SODSTVA

Brigadno vojaško sodišče je pristojno za vse vojaške in civilne osebe, ki prebivajo na terenu, kjer se brigada nahaja ali katerega kontrolira po svojih patroljah.

V pristojnost brigadnih sodišč spadajo kazniva dejanja:

- I. Po odloku IOOF o zaščiti slovenskega naroda:
 1. Vsako sodelovanje z okupatorjem
 2. Aktiven poseg v borbo na strani okupatorja /BEGA, MOGA/
 3. Podpora okupatorjev z navajanjem raznih dejstev.
 4. Denunciranje.
 5. Ogledništvo
 6. Propaganda in agitacija ~~xxxxxxxx~~ v korist okupatorja /BEGA in MOGA/
 7. Dajanje živih in drugega materiala okupatorju ali njegovim pomočnikom /prostovoljno/.
- II. Po odloku IOOF o edini slovenski narodni vojski. Kaznivo je vsako organiziranje bele garde, modre garde in drugih vojaških formacij izven OF in v nasprotju z NOV in PO.
- III. Zoper narod in poedinca, ki presegajo navadne prestopke in ne spadajo pod I.

Vse manjše prestopke, ki ne spadajo pod brigadna sodišča razpravlja in rasoja civilna oblast, to so poedini terenski odbori, ki vršijo tudi vso civilno sodstvo.

1. Skrivanje in odtegotanje živih NOV in PO, ne da bi bilo to v namenu koristiti okupatorju.
2. Povzročanje preplaha in paničnega razpoloženja, ne v namenu koristiti okupatorju.

⁶ V originalu »Demokracija« (op. avt.).

⁷ Bela garda, modra garda (op. avt.).

3. Vsako širjenje lažnih in alarmantnih vesti.
4. Snovanje roparskih tolp ali ropanje posamezno.
5. Tibotapstvo predmetov, ki so važni za NOV in PO. s terena, ki ga obvlada NOV
6. Zločinski poseg v svobodo poedinca:
 - a/ Telesna poškodba težjega značaja
 - b/ Uboj ali umor
 - c/ Omejevanje osebne svobode
 - d/ Tatvina, ki presega vrednost 10.000 lir.

IV. Vojaška kaznjiva dejanja, ki presegajo običajne disciplinske prestopke.

1. Vojaški disciplinski prestopki spadajo v pristojnost komandnega sestava.
2. Samovoljna odstranitev iz vojske / dezertacija/
3. Širjenje lažne propagande nasprotnika v vojski.
4. Razkrajanje notranje povezanosti in borbenega razpoloženja med partizani.
5. Nemarno vršenje službe, iz katere izvira večja nevarnost za skupnost /nepravilno vršenje straže/
6. Neizpolnjevanje važnih vojaških povelj
Pasivni odpor, ki gre za tem, da slabi skupno vojaško silo.
7. Izdajstvo
8. Namerno uničenje borbene sposobnosti sebe ali tovarišev /namerno poškodovanje/
9. Tatvina
10. Uboj ali umor

Kazni, ki jih izrekajo brigadna sodišča:

- I. Ukor
Ukor priobči sodišče tudi s posebnim pismom in ga po potrebi razglasi pred vojaškimi edinicami oziroma v kraju, iz katerega je obtoženec.
- II. Zaplemba imovine
- III. Sklep o zaplembi izda sodišče v posebnem odloku, ki ga mora vročiti tudi obtožencu. S to kaznijo se ne sme zamenjavati prisilni odkup, ki se izvrši vedno, kadar vojska ne dobi dovolj hrane in ni kazenskega značaja. Prisilni odkup izvede v celoti vojaška komanda.
- III. Izgon iz bivališča. ~~IV~~
- IV. Prisilna preselitev v določen kraj.
Tudi za kazni pod III in IV mora izdati sodišče poseben odlok, ki ga vroči obtožencu in v primeri pod IV tudi terenskemu odboru v kraju, kjer je bilo obtožencu določeno mesto prebivanja.
- V. Izgon izreče sodišče v primeru, da oseba v kraju nima stalnega bivališča. Preselitev izreče sodišče v primeru, da bivanje obtoženca z ozirom na celotno razpoloženje ni priporočljivo, niso pa podani razlogi za V. Kraj naselitve izbere sodišče tako, da je v oblasti ali pod kontrolo OF.
- VI. Ustrelitev

PREDPISI ZA POSLOVANJE SODIŠČ

Tožilec vodi preiskavo in izbere celoten material za razpravo po:

1. prijavi varnostne in obveščevalne službe
 2. prijavi lokalne obveščevalne
 3. po nalogu Glavnega poveljstva oziroma sodnega oddelka.
- Vsak primer, o katerem naj se razpravlja morajo obveščevalni organi z izbranim materialom takoj predati tožilcu.

Vsem terenskim odborom je treba sporočiti, da so prevzela kazensko sodstvo brigadna sodišča in tudi delikte, ki jih ta sodišča sodijo, s pozivom, da prijavljajo vse kaznive primere preko obveščevalne službe ali pa v izrednih primerih tudi neposredno sodišču samemu oziroma štabu brigade.

Tožilec lahko preiskavo ustavi ali pa uvede samo predhodne poizvedbe. Če smatra tožilec, da je v stvari potrebna razprava predloži kazenski primer predsedniku.

Če tožilec ugotovi, da v stvari ni potrebna razprava oziroma, da na podlagi zbranega materiala razprava ni mogoča sporoči to organu, od katerega je prijavo sprejel in istočasno tudi sporoči sodnemu oddelku.

Razprava mora pričeti najkasneje 24 ur po aretaciji osumljenca.

Sodišče se zbere k razpravi takoj, ko mu tožilec predloži predmet.

Za ugotovitev obtoženčeve krivde zadostuje lastno priznanje. Po potrebi zasliši sodišče priče in sicer jih povabi preko terenskih odborov ali zaupnikov.

Sodišče mora vedno gledati, da je postopek čim krajši toda temeljit.

Sodišče mora o vsakem razpravljanju in zaslišanju voditi zapisnik, ki ga ob zaključku razprave podpišejo obtoženec in vsi člani sodišča.

V izrednih primerih, če je to iz političnih ali vojaških razlogov potrebno, bi lahko sodila sodišča tudi v odsotnosti osumljenca in bi se nato kaznen javno objavila. Na noben način pa ne bi smelo sodišče poslovati v osumljenčevi odsotnosti, če naj bo za kaznjivo dejanje izrečena smrtna kaznen.

Ko je zasliševanje zaključeno predlaga tožilec kaznen.

Izbira kazni v okviru I do V je v celoti prepuščena sodišču.

Pri izrekanih kaznih mora imeti sodišče popolnoma proste roke tudi v tem smislu da na poedine delikte niso vezane v naprej določene kazni. Samo tako bo lahko sodišče izpolnjevalo tudi svojo politično vlogo. Zahteva pa taka svoboda v izbiri kazni silno treznost in pa zgrajenost poedinih članov sodišča.

Nobena kazen ne sme biti izrečena brez predhodnega zaslišanja.

Izrek o smrtni kazni morajo soglasno sprejeti vsi sodniki / oziroma vsi sodelujoči /

Sodbo izreka sodišče v imenu »Slovenske narodne oblasti«.

Zoper izrečeno kaznjen ni nobene pritožbe.

Po izrečeni sodbi predloži sodišče predmet štabu brigade radi izvršitve kazni.

Kazen mora biti izvršena najmanj 24 ur po izrečeni sodbi.

Izvršilce kazni, posebno v primeru V. določi štab brigade in sodišče s tem nima nobenega posla.

Sodišče objavi sodbo pred brigado oziroma če sodi civilno osebo v kraju njenega bivališča in sicer s kratko obrazložitvijo.

Obrazložitev sodbe mora biti vedno takšna, da ima vzgojni značaj in da doseže tudi politični efekt.

Takoj po izvršeni kazni, kar mora sodišče označiti v zapisniku, mora dostaviti brigadno sodišče spis sodnemu oddelku pri Glavnem poveljstvu v pregled.

Vsako brigadno sodišče mora voditi spisek obsojencev z navedbo kazni.

Z gornjim predlogom sodstvo seveda ne bo v celoti urejeno, pač pa bodo podani pogoji, da se preneha s samolastnim postopanjem poedinih članov vojske in na tej osnovni ureditvi bo tudi mogoče pripravljati temelje za kasnejše redno sodstvo.

Smisel tega, da ostane zaenkrat vse vključeno samo v navodila in predpise je ta, da se na ta način omogoči izboljševanje in dopolnjevanje po praktičnih primerih, kar bi bilo nemogoče, če bi imeli ti predpisi obliko odloka, naredbe ali zakona.

Predlog temelji tudi na tem, da je dejanski uspešnost vsakega sodstva odvisna od kakovosti ljudi, ki to sodstvo izvajajo. Zato bo tudi v snovanju brigadnih sodišč vse težišče na članih tega sodišča in tudi samo na njih odvisno ali bodo sodišča uživala potreben ugled ali ne. Tega ugleda jim ne moremo dati s še tako temeljitimi predpisi, ki ostanejo ob nepravilnem izvrševanju samo mrtva črka.

Nujno potrebno je, da se pristopi takoj k formiranju prvih sodišč in se nato po praktičnih primerih kazensko sodstvo dopolnjuje.

Na položaju dne, 27. Julija 1943»⁸

Pripombe k predlogu sta dala Boris Kidrič (Peter)⁹ in Marjan Breclj (Miha B.).¹⁰ Tipkopisu predloga so ročno dodani tudi pripombe in pojasnila ter nekateri dodatki, ki so verjetno Poličevi. Tako je bilo dodatno določeno: »Sodno oblast za vse zločine vojaškega ali nevojaškega značaja, ki jih izvrši civilna oseba ali pripadnik slovenske narodne vojske, izvršujejo vojna sodišča. V vsaki brigadi NOV in POS se imenuje eno vojno sodišče.« Marjan Breclj je predlagal, da bi namesto termina »tožilec« uporabljali izraz »preiskovalec« in da naj bo vsaj ta jurist in ne le eden izmed članov sodišča. V zvezi s člani sodišča, in sicer v zvezi s predlogom članov iz komandnega sestava in politkomisarskega sestava, je Jože Ravnikar želel, da bi jih volili štabi bataljonov in štab brigade, Boris Kidrič pa je zapisal pripombo, da jih ni treba določati, ampak naj bodo odprte razne možnosti. Prav tako je predlagal, naj vse člane sodišča postavlja Glavni štab na predlog štabov brigad. Pripomnil je tudi, da niso potrebne določbe za člane sodišča, kjer je zapisano, naj bodo namestniki komandanta bataljona oziroma politkomisarja bataljona, ker Glavni štab lahko pošlje celoten sestav sodišča.

O določitvi branilca je Breclj pripomnil, naj ima obtoženec pravico do branilca, če ga želi, Kidrič pa je kratko in jedrnat zapisal: »Ne branilca«.

Odlok o postavitvi brigadnih in odrednih vojaških sodišč bi po mnenju Breclja izdal IOOF, medtem, ko se Kidrič s tem ni strinjal in pripomnil, naj odlok izda Glavni štab, ker gre za vojaška sodišča.

⁹ Kidrič, Boris – Peter (10. 4. 1912, Dunaj–11. 4. 1953, Beograd) je junija 1940 postal član Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije (CK KPS), septembra 1940 pa je bil izvoljen za člana Centralnega komiteja Komunistične partije Jugoslavije (CK KPJ). Sodeloval je pri ustanovitvi Osvobodilne fronte (OF) in bil ves čas vojne sekretar Izvršnega odbora OF. Bil je prvi politični komisar Glavnega štaba NOV in POS (junij–julij, avgust–oktober 1941, december 1941–marec 1942, oktober 1942–maj 1943, oktober 1944–marec 1945).

¹⁰ Marjan Breclj (partizansko ime: Miha Borštnik), slovenski pravnik, krščanski socialist, politik, prvoborec, partizan, častnik in narodni heroj (23. 4. 1910, Gorica–8. 1. 1989, Ljubljana). Leta 1933 je diplomiral na ljubljanski Pravni fakulteti in prav tam leta 1934 tudi doktoriral. Kot študent je deloval v katoliškem društvu slovenskih študentov Zarja in bil tudi kasneje somišljenik krščanskosocialističnega gibanja, ki je bilo povezano s komunisti. Leta 1931 je bil izvoljen za predsednika Zveze slušateljev ljubljanske univerze. Delal je kot odvetnik. Leta 1941 se je vključil v Osvobodilno fronto in do junija 1942 ilegalno živel v Ljubljani. Ob ustanovitvi glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet junija 1941 je postal njegov član. Sodeloval je pri opravljanju njegovih splošnih nalog in narodne zaščite ter kot aktivist OF med krščanskimi socialisti. V začetku junija 1942 je odšel v partizane. Januaria 1943 je postal član Izvršnega odbora OF.

⁸ Original predloga pravilnika hrani Arhiv Republike Slovenije v dislocirani enoti v Sektorju za arhivsko gradivo druge svetovne vojne v osebnem fondu Zorana Poliča (SI AS 1743, š. 1, m. 4, s. 6).

"SLOVENSKI POROČEVALEC" števil. 15. - 11 - 15. avgusta 1943.

ski begunci umakniti z javne pozornosti vse svoje uradne politike in sestaviti takoimenovano "uradniško vlado". Ne bo preveč, če rečemo, da je oficialna politika priznanih vožiteljev in uradnih politikov doživela po aprilskem zlomu 1941. leta svoj avgustovski zlom 1943. leta celo v emigraciji.

Drugič je značilna zato, ker so ob najnovejši krizi kar mahoma izginili Slovenci in Hrvati iz "vlade". Emigranti so torej na vsej črti Jugoslavije pokopali, med tem, ko je iz krvi Narodno-osvobodilne vojske in partizanskih odredov vzrastla nova Jugoslavija, ki jo predstavljata Vrhovni štab NOV in POJ ter AVNOJ.

Tretjič in končno je značilna za tega delja, ker mora celo njen novi predsednik, gospod Purić, priznavati, da so se emigranti v Londonu skregali. V reaktivnem taboru doma in v Londonu vlada torej vse hujši razkroj, med tem, ko se narodno-osvobodilno gibanje v Jugoslaviji odlikuje po svoji vse trdnjejši enotnosti.

Kaj bodo sedaj rekli belogardisti, ko ni več njihovih Krekov in Kuharjev?

In kaj bodo rekli sredinski prekupčevalci z narodno usodo? Kaj bodo končno rekli plavogardistični oficirski izdajalci, ki jih ščiti tako močna "vlada"? Naj vsi ti gospodje poslušajo londonski radio, pa bodo čuli, kako se že tudi v londonskem radiu norčujejo iz jugoslovanskih emigrantov. Če se ne motim, je bilo v londonskem radiu pred kratkim celo rečeno, da petdeset jugoslovanskih emigrantov pač ne more zavreti mogočnega ljudskega toka v Jugoslaviji.

Krah in polom naših narodnih izdajalcev je torej popoln na vsej črti. "Zaščitniki" v emigraciji očitujejo vse hujšo slabost, ti preklicani Angleži so pa namesto k beli gardi poslali svoje vojaške misije k partizanom. Kar se tega zadnjega tiče, bodi nimo grede povedano, da Angleži pač ne morejo pošiljati svojih misij k beli gardi, ko pa tako očitno sodeluje z Italijani. Razen tega so Angleži znani kot realni politiki. Za realno politiko pa je jasno, da slovenski narod in Jugoslavijo predstavlja resnično le Narodno-osvobodilna vojska.

Glavni štab NOV in PO Slovenije.

Na položaju, dne 5. avgusta 1943.

ODLOK

- 0 -

POSTAVITVI BRIGADNIH IN ODREDNIH VOJAŠKIH SODIŠČ

Glavni štab NOV in PO Slovenije postavlja na ozemlju, ki ga obvlada, ali kontrolirajo slovenske brigade in odredi, posebna brigadna in odredna sodišča, ki sodijo za dobo osvobodilne borbe vsem civilnim in vojaškim osebam za vsa v posebnem pravilniku navedena kazniva dejanja.

Brigadna in odredna vojaška sodišča so sestavljena iz treh članov in njihovih namestnikov ter tožilca in njegovega namestnika. Njih podrobno organizacijo, poslovanje in postopek urejuje poseben pravilnik.

Ta odlok stopi v veljavo z dnem objave v "SLOVENSKEM POROČEVALCU".

S M R T F A Š I Z M U - S V O B O D O N A R O D U !

Za Glavni štab NOV in PO Slovenije:

POLITKOMISAR:

ŽIG

KOMANDANT:

Krešer Boris, l.r.

Rozman Franc, l.r.

PREDLOG ZA POSTAVITEV, ORGANIZACIJO IN POSLOVANJE IZREDNIH BRIGADNIH VOJAŠKIH SODIŠČ.

Moč naše NOV in PO ter možnost kontrole pretežnega dela slovenske zemlje nam omogoča, da izvedemo začasno ureditev kazenskega sodstva tako za civilno prebivalstvo, kakor tudi za slovensko narodno vojsko.

Poslovanje izbranih sodišč mora preprečiti vsako samovoljo v izvrševanju kazenskega sodstva in s tem mnoge nezdrave pojave, ki bi lahko škodovala celotnemu pokretu.

Predlagana ureditev nima dokončnega značaja, ker mora šele praksa pokazati vse pomanjkljivosti in potrebe, katerim bo treba zadostiti, da bo sodstvo res tudi doseglo svoj namen.

Spremenljivost in nepopolnost predlaganega poslovanja tudi zahteva da tako postopku, kakor tudi obsegu kaznivih dejanj ne dajemo oblike zakona, ampak, da ostane vse v obliki sicer obveznih toda po potrebi spremenljivih navodil.

Sodišča postavlja glavno poveljstvo NOV in PO, njihovo poslovanje v poedinah kazenskih primerih določajo navodila (ki odgovarjajo dosedanjemu kazenskemu postopniku), kazniva dejanja pa vsebujejo predpisi (ki odgovarjajo kazenskemu zakoniku).

ORGANIZACIJA SODIŠČ.

Sodna oblast pa vse slovenske vojaške ali nevojaške oblasti, ki jih izvršuje civilne ali vojaške oblasti slovenske narodne vojske, izvršujejo vojna sodišča. V vsaki brigadi NOV in PO se ustanovi eno vojno sodišče.

Po sedanjih organizaciji naše vojske je najprimernejše, da se osnujejo sodišča po brigadah. Pri tem pa je mogoče, da je formacija brigade stalna. V poštev bi prišla eventuelno tudi odredna sodišča vendar je zaenkrat vsled nepoznavanja sposobnega kadra v odredih primernejše, da se tudi teritorij odredov kakor tudi odredi sami podrede najbližjim brigadnim sodiščem. Isto velja tudi za vse terenske čete, ker opnovevanju posebnega sodišča sploh ne more biti govora.

Naloga: ad. preiskovalce "naši tožilec"

Brigadno sodišča je sestavljeno iz:
1./ Treh članov in njihovih namestnikov,
2./ tožilca in njegovega namestnika.

Vsi člani sodišča morajo biti izbrani tako, da pripadajo različnim enotam brigade.

Člani sodišča morajo biti izbrani:

- a/ En član in njegov namestnik iz komandnega sestava,
- b/ en član in njegov namestnik iz politkomisarskega sestava,
- c/ en član in njegov namestnik iz med partizanov,
- d/ Tožilec in njegov namestnik iz politkomisarskega kadra.

Člane in namestnike pod a, b, in d predlaga štab brigade, člana pod c izberejo delegati bataljonov.

Na treh delegatih! Prvi tožilec drugi namestnik!

pregled: Člane pod a in b veljajo štabi bataljona in štabi brigade

2. Več članov postavljajo GS na predlog štaba brigade.

Pravilno bi bilo, da bi bilo celotno sodišče voljeno. Vendar je gotovo, da bi pri taki izbi, saj v prvem razdobju, sodišče ne odgovarjalo svojemu namenu, ker bi partizani verjetno izbrali tiste ljudi, ki jih spoštujejo kot kot borce, ne morejo pa presojati njihove sposobnosti za tako delo, kot ga zahteva poslovanje sodišča.

Demokracija pri postavljanju sodišč bi bila ohranjena v postavljanju tretjega člana sodišča, ki naj ga izvolijo delegati. Število delegatov poedinah bataljonov lahko določijo poedinah brigad same.

Glede imenovanja posameznih članov brigadnih sodišč s strani Glavnega poveljstva je Breclj dodal, naj tudi predsednika imenuje Glavno poveljstvo. Medtem ko je bil Breclj mnenja, da naj se sodni oddelek ne omenja pri nadzoru delovanja sodišč s strani Glavnega poveljstva, je Kidrič pripomnil, naj nadzor »vrši« Glavni štab prek sodnega oddelka. Kidriču se je tudi dobro zdel predlog o razširitvi sodišča v pomembnejših primerih. O pristojnostih vojaških sodišč je Breclj dodal, da je pristojno za vse vojaške osebe svojega območja in civilne osebe celotnega slovenskega ozemlja.

Pri kaznih, ki naj bi jih izreklo vojaško sodišče, je Kidrič predlagal izgon namesto prisilne preselitve v določen kraj. Breclj je predlagal tudi zapor. Kidrič je dodal še prisilno delo in »pogojno kazen na smrt (ob ponovitvi zločina)«, to pa bi bila v tistem času, kot je napisal Polič, svojevrstna novost v sodstvu.¹¹ Seveda Kidrič ni bil pravnik in je razmišljal drugače. Želel je, da bi bila smrtna kazen ob prvem kaznivem dejanju le zagrožena in bi kot taka vplivala na nadaljnje ravnanje.

Pri predpisih za poslovanje sodišča je Ravnikar dodal, da naj tožilec vodi preiskavo in izbere celoten material za razpravo po prijavi terenskih odborov Varnostno-obveščevalne službe (VOS), brigadne obveščevalne službe, štaba brigade, posameznih partizanov ali civilistov. Kidrič se je strinjal, da bi odstavek izpopolnili v tem smislu. Prav tako je Breclj ugotavljal, da tožilec ne more sam ustaviti preiskave, temveč jo lahko ustavi samo celotno sodišče. Tudi s tem se je Kidrič strinjal. Ravnikar pa je še dodal, da tožilec lahko da aretirati osebo. Tudi pri tem mu je Kidrič pritrdil. O roku za začetek razprave po aretaciji je Kidrič dodal, da je določen rok (24 ur) tako rekoč nemogoč in da je bolje roka ne določati. Pri predlogu navedbe, da za ugotovitev obtoženčeve krivde zadostuje njegovo lastno priznanje, je Breclj dodal, da mora biti priznanje izrečeno pred sodiščem.

Izrek o smrtni kazni naj po Kidričevem mnenju sprejme večina sodnikov oziroma večina sodelujočih na procesu.

5. avgusta 2012 je Glavni štab izdal Odlok o postavitvi brigadnih in odrednih vojaških sodišč¹², ki je stopil v veljavo takoj, ko je bil objavljen v Slovenskem poročevalcu. Sodišča naj bi izvajala kazensko sodstvo tako za civilno prebivalstvo kot za partizansko vojsko (vojake, partizane oz. borce).

»ODLOK O POSTAVITVI BRIGADNIH IN ODREDNIH VOJAŠKIH SODIŠČ«

Glavni štab NOV in PO Slovenije postavlja na ozemlju, ki ga obvladajo ali kontrolirajo brigade in odredi, posebna brigadna in odredna sodišča, ki sodijo za dobo osvobodilne borbe vsem civilnim in vojaškim osebam za vsa v posebnem pravilniku navedena kazniva dejanja.

Brigadna in odredna vojaška sodišča so sestavljena iz treh članov in njihovih namestnikov ter tožilca in njegovega namestnika. Njih podrobno organizacijo, poslovanje in postopek urejuje poseben pravilnik.

Ta odlok stopi v veljavo z dnem objave v »SLOVENSKEM POROČEVALCU«.

SMRT FAŠIZMU – SVOBODO NARODU!

Za Glavni štab NOV in PO Slovenije:

POLITKOMISAR: ŽIG: KOMANDANT
Kraigher Boris, l.r. Rozman Franc, l.r.«

Z odlokom je bilo določeno, da postavlja Glavni štab NOV in PO Slovenije za ozemlje, ki ga obvladujejo ali kontrolirajo »slovenske brigade in odredi«, posebna vojaška sodišča. Ta bodo sodila »v času osvobodilne borbe« vsem civilnim in »vojaškim« osebam za vsa v posebnem pravilniku navedena kazniva dejanja. Ta vojaška sodišča »so sestavljena iz treh članov in njihovih namestnikov ter tožilca in njegovega namestnika«.

V Slovenskem poročevalcu je Zoran Polič kot član IOOF in načelnik oddelka za sodstvo pri Glavnem štabu NOV in POS zapisal spremni članek k odloku z naslovom Reorganizacija sodstva. V njem je poudaril, da je skupaj s prehodom v novo fazo »osvobodilne borbe«, ko »slovenska narodna vojska«, na kateri je pretežno težišče »osvobodilnega dela«, nadzoruje celotno slovensko ozemlje, nujen tudi prehod z obstoječega sodstva v strogo vojaško in organizirano sodstvo. Reorganizacija vojske (z oblikovanjem brigad in divizij je dobila svojo »dokončno« obliko) je omogočila, da so tudi sodišča v tem okviru dobila stalnejšo obliko in da se je sodstvo prilagodilo vojnim razmeram. Po Poličevih besedah bodo bi ta sodišča, določena z odlokom, po svojem poslovanju v celoti »odgovarjala podobnim sodiščem« drugih vojskujočih se narodov. Poudaril je, da poslovanje sodišč določa poseben pravilnik, ki predvideva tudi posamezne delikte, za katere so ta sodišča pristojna. Tudi za civilno prebivalstvo oziroma terenske odbore, ki morajo prebivalstvu znati tolmačiti vse organizacijske zadeve OF, naj bi bilo pomembno, da po-

¹¹ Polič: Začetki, str. 314.

¹² Odlok sta podpisala komandant Franc Rozman (Stane) in komisar Boris Kraigher (Janez) (op. avt.).

znajo v osnovnih potezah kazniva dejanja, ki so v pristojnosti vojaških sodišč. Sodišča naj bi po Poličevih besedah predvsem sodila za vsa kazniva dejanja po odloku IOOF o zaščiti slovenskega naroda (sodelovanje z okupatorjem in belo gardo, ovažanje, vohunjenje, propaganda in agitacija v korist okupatorja, prostovoljno dajanje živil okupatorju in njegovim pomočnikom) in po odloku IOOF, po katerem je bilo prepovedano vsako organiziranje vojske zunaj NOV in POS, ter za vse zločine, ki jih zagreši posameznik proti drugi osebi ali skupnosti (uboj, umor, večje tatvine, organiziranje roparskih tolpe, širjenje lažnih in alarmantnih novic ...). V članku je tudi napovedano, da bodo terenski odbori v svojih okrožjih dobili podrobnejša navodila. Pomemben je stavek, ki navaja, da bodo terenski odbori preko redne obveščevalne službe dostavljali vse potrebne podatke, potrebne za to, da bo sodišče sprožilo postopek ter ga izvedlo na način, da bodo vse krivice izključene. Polič je svoj članek sklenil z besedami, da resnost boja, ki ga slovenski narod za svojo osvoboditev vodi že dve leti, zahteva, da vsak spremlja ureditev sodišč, ki tako kot »narodna« vojska sama rastejo ter se spreminjajo v skladu z »narodnimi potrebami« in da »koreninijo v globokem občutku slovenskega naroda za pravičnost«. ¹³

Podrobnejšo organizacijo, poslovanje in postopek je odlok prepuščal posebnim pravilnikom.

»PRAVILNIK

za organizacijo, poslovanje in postopek brigadnih in odrednih vojaških sodišč.

Sodno oblast za vse zločine vojaškega in nevojaškega značaja, ki jih izvrše civilne osebe ali pripadniki slovenske narodne vojske, izvršujejo vojna sodišča.

V vsaki brigadi in odredu NOV in POS se osnuje eno vojno sodišče.

Organizacija sodišč

Brigadno ali odredno sodišče je sestavljeno iz:

1. treh članov in njihovih namestnikov,
2. tožilca in njegovega namestnika.

Vsi člani sodišča morajo biti izbrani tako, da pripadajo različnim edinicam brigade ali odreda.

Člani sodišča morajo biti izbrani:

- a/1 član in njegov namestnik iz komandnega sestava
- b/1 član in njegov namestnik iz politkomisarskega sestava
- c/1 član in njegov namestnik izmed partizanov
- d/tožilec in njegov namestnik iz politkomisarskega kadra.

Člane in namestnike sodišča kakor tudi tožilca in njegovega namestnika predlaga štab brigade oziroma odreda.

Pri izbiri poedinih članov sodišča mora voditi štab računa o njihovi moralni kvalifikaciji, izbirati mora politično zrele ter za stvarno presojo sposobne ljudi, ki imajo zdrav čut za spoznavanje ljudi, po možnosti naj bo vsaj po en član sodišča jurist.

V slučaju, da obtoženec ni sposoben samostojne obrambe, mu sodišče lahko dovoli, da si postavi posebnega branilca.

Brigadna in odredna vojaška sodišča postavlja po predlogu štaba brigade oziroma odreda Glavno poveljstvo NOV in PO Slovenije s posebnim dekretom.

Poslovanje sodišč

Sodišče se mora sestati takoj po imenovanju in si določiti izmed sebe predsednika. Vsi člani sodišča in njihovi namestniki odgovarjajo za svoje poslovanje neposredno Glavnemu ~~štabu~~ poveljstvu, ki vrši kontrolo nad njihovim poslovanjem preko sodnega oddelka.

V posebno važnih političnih in vojaških primerih se število članov sodišča poveča tako, da izbere vsak bataljon oz. v odredu vsaka četa po 4 zastopnike, ki imajo vsi polno pravico sodelovanja pri razpravljanju kakor tudi glasovanja pri določanju kazni. Poslovanje¹⁴ tako pomnoženega sodišča je javno.

Brigadno in odredno vojaško sodišče je pristojno za vse vojaške in civilne osebe, ki prebivajo na terenu, kjer se brigada oz. odred nahaja ali ga ~~ta~~ kontrolira po svojih patroljah.

V pristojnost brigadnih oz. odrednih sodišč spadajo kazniva dejanja:

I. po odloku IOOF o zaščiti slovenskega naroda / vsako sodelovanje z okupatorjem, aktiven poseg v borbo na strani okupatorja (bela garda, modra garda) podpora okupatorju z navajanjem raznih dejstev, denunciranje, ogledustvo, propaganda in agitacija v korist okupatorja, bega in moga, prostovoljno dajanje živil in drugega materiala okupatorju ali njegovim pomočnikom. /

II. po odloku IOOF o edini narodni vojski / kaznivo je vsako organiziranje s NOV in PO. /

III. Zoper narod in poedinca, ki presegajo navadne prestopke in ne spadajo pod I. / skrivanje in odtegovalje prestopkov živil NOV in PO, ne da bi bilo to v namenu koristiti okupatorju, povzročanje preplaha in paničnega razpoloženja, vsakršno širjenje lažnih in alarmantnih vesti, snovanje roparskih tolpe, in ropanje posamežno, tihotapstvo predmetov, ki so važni za NOV in PO s terena, ki ga obvlada NOV, zločinski poseg v svobodo poedinca, telesna poškodba težjega značaja, uboj ali umor, omejevanje osebne svobode, tatvina, ki presega vrednost 10.000 Lir; /

IV. Vojaška kazniva dejanja, ki presegajo običajne in disciplinske prestopke / samovoljna odstranitev iz vojske-dezertacija, širjenje lažne propagande nasprotnika v vojski, razkrunjanje notranje povezanosti in borbenega razpoloženja

¹³ SI AS 1887, š. 71, Slovenski poročevalec.

¹⁴ V originalu »Polsovanje«.

med partizani, nemarno vršenje službe, iz katerega izvira večja nevarnost za skupnost - nepravilno vršenje straže, neizpolnjevanje vojaških povelj, pasivni odpor, ki gre za tem, da slabi skupno vojaško silo, izdajstvo, namerno uničenje borbene sposobnosti sebe ali tovariša, tatvina, uboj ali umor/.

Brigadna ali odredna sodišča izrekajo sledeče kazni:

- 1./ Ukor
- 2./ zaplenba imovine
- 3./ izgon iz bivališča
- 4./ prisilno delo na določenem kraju
- 5./ usmrnitev.

Postopek sodišč

Tožilec vodi preiskavo in izbere celotne material za razpravo po:

- 1./ prijavi varnostne in obveščevalne službe
- 2./ prijavi lokalne obveščevalne službe oz. terenskih odborov
- 3./ prijavi brigadne obveščevalne službe ali posameznih partizanov ter civilov
- 4./ po nalogu Gl. poveljstva.

Vsak primer, o katerem naj se razpravlja, morajo obveščevalni organi z izbranim materialom takoj predati tožilcu.

Tožilec lahko uvede predhodne poizvedbe ali pa predlaga sodišču ustavitev preiskave.

Tožilec lahko zahteva aretacijo osumljene osebe. Ko smatra, da je stvar že zrela za ~~preizkavo~~ razpravo, predloži stvar sodišču in sicer v roke predsednika.

Razprave proti osumljencu mora pričeti najkasneje 24 ur po njegovi aretaciji.

Za ugotovitev obtoženčeve krivde zadostuje lastno priznanje pred sodiščem. Po potrebi zasliši sodišče priče, ki jih povabi preko terenskih¹⁵ odborov ali zaupnikov.

Sodišče mora o vsaki razpravi in zaslišanju voditi zapisnik, ki ga ob zaključku razprave podpisajo obtoženec in vsi člani sodišča.

Sodišče lahko sodi tudi v odsotnosti obtoženca, toda samo v primerih, da ni izrečena smrtna kazen.

Po zaključenem zaslišanju predlaga tožilec kazen. Izbira kazni od 1. do 5. Je v celoti prepuščena sodišču.

Izrek o smrtni kazni morajo sprejeti soglasno vsi sodniki / oz. vsi sodelujoči./

Sodbo izreka sodišče v imenu »Slovenske narodne oblasti« in jo mora dostaviti obtožencu tudi pismeno.

Zoper izrečeno kazen ni nobene pritožbe.

Po izrečni sodbi predloži sodišče predmet štabu brigade oz. odreda radi izvršitve kazni. Kazne mora biti izvršena najmanj 24 ur po izrečni sodbi. Sodišče objavi sodbo pred brigado ali odredom oz. če sodi civilni osebi v kraju njenega bivališča in sicer s kratko obrazložitvijo.

Takoj po izvršeni kazni, kar mora sodišče označiti v zapisniku, mora dostaviti brigadno oz. odredno sodišče spis sodnemu oddelku pri Glavnem poveljstvu v pregled.

Vsako brigadno oz. odredno sodišče mora voditi spisek obsojencev z navedbo kazni.»¹⁶

Kot je vidno iz končne vsebine pravilnika, so bile nekatere dodatne pripombe k predlogu upoštevane. Zanimivo je, da je obveljalo, da je branilec v postopku dovoljen in da je obveljalo mnenje stroke. Prav tako je mnenje stroke obveljalo pri izreku smrtne kazni, saj so jo po pravilniku morali sprejeti vsi sodniki oziroma vsi sodelujoči in ne, kot je predlagal Kidrič, večina sodnikov oziroma večina sodelujočih v procesu. Tudi predlogi v zvezi s kazenskimi sankcijami so bili v veliki meri sprejeti, med njimi »izgon« namesto »preselitve v določen kraj«, zapor ter prisilno delo. Zaradi učinkovitosti postopka je kljub Kidričevemu nasprotovanju obveljala odredba, da se mora razprava začeti 24 ur po aretaciji osumljenca. Upoštevana je bila dopolnitev, da tožilec lahko zahteva aretacijo osumljenca ter za ugotovitev obtoženčeve krivde zadostuje njegovo priznanje pred sodiščem.

Avtor pravilnika Zoran Polič je posebej podčrtal sklepno pripombo v svojem predlogu pravilnika: »Z zgornjim predlogom sodstvo seveda ne bo v celoti urejeno. Pač pa bodo podani pogoji, da se preneha samolastno postopanje poedinih članov vojske in na tej osnovni ureditvi bo tudi mogoče pripravljati temelje za kasnejše redno sodstvo«¹⁷. Zdelo se mu je predvsem nujno preprečiti samovoljo in zato takoj začeti oblikovanje sodišč ter ob obravnavanju posameznih primerov kazensko sodstvo dopolnjevati. Z Gregorjem sta si razdelila enote in odšla na teren. Glavni štab je izdal posebno izkaznico, na kateri je bilo zapisano: »Glavni štab NOV in PO Slovenije potrjuje, da je tov. Polič Zoran – Marko Skalar načelnik sodnega oddelka tega štaba. Vse komande in vojaške enote mu morajo nuditi vso potrebno pomoč pri delu in na potovanju.«¹⁸ Podobno izkaznico je verjetno prejel tudi Jože Ravnikar (Gregor).

Sodni oddelek pri Glavnem štabu je postajal vse večji. Sestavljali so ga: dr. Anton Kržišnik, dr. Teodor Tominšek, Jernej Stante, Marjan Simčič, Jože Šegedin in dr. Jože Globevnik.¹⁹ 20. decembra, po vrnitvi Zorana Poliča z drugega zasedanja AVNOJ-a v Jajcu, je sodni oddelek prevzel Teodor

¹⁵ V originalu »teresnkih«.

¹⁶ Pravilnik je bil v več izvodih razposlan brigadam in odredom, zato je v Arhivu Republike Slovenije v Sektorju za varstvo arhivskega gradiva v različnih fondih. Tekst pravilnika je povzet iz fonda Glavnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (S AS 1851, š. 15, p. e. 467).

¹⁷ SI AS 1743, š. 1, m. 4, s. 6.

¹⁸ Polič: Začetki, str. 318.

¹⁹ Prav tam, str. 319.

Tominšek, ki je postal njegov načelnik. Njegovi člani so oblikovali nove predpise, število teh pa se je hitro povečevalo. Že 15. septembra 1943 so bila postavljena področna vojaška sodišča in višje vojaško sodišče.²⁰ Določeno je bilo tudi, da morajo brigadna, odredna in področna sodišča pošiljati svoje sodbe v predhodno potrditev višjemu sodišču. Ta ukrep oziroma določba je bila namenjena enotni sodni praksi.

Objavljeni odlok in pravilnik predstavljata ne le začetek pravnega urejanja partizanskega vojaškega sodstva, temveč začetke novega pravosodja sploh. Z drugimi besedami, ne gre le za vojaško sodstvo, temveč za prve osnutke komunističnega kazenskega prava, ki se je oblikovalo po prevzemu oblasti v letih 1944–1946. Pripombe B. Kidriča so pomembne predvsem zato, ker osvetljujejo način razmišljanja takratnega političnega vodstva. Prav tako je razvidno, da je v dokončnem oblikovanju pravilnika bolj prevladala stroka.

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije

SI AS 1851, Glavni štab Slovenske narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, š. 1, 15, 155

SI AS 1743, Polič Zoran, š. 1

SI AS 1887, Zbirka narodnoosvobodilnega tiska, š. 71

Literatura

Bizjak, Žarko: Sodstvo narodnoosvobodilnega gibanja 1941–1945. V: *Pravo-žgodovina-arhivi. I. Prispevki za zgodovino pravosodja*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2000, str. 233–240.

Drnovšek, Darinka: Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945–1954. V: *Viri 15* (2000).

Enciklopedija Slovenije, 14. Zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000, geslo: vojaško sodstvo.

Guštin, Damijan: Razvoj vojaškega sodstva slovenskega odporniškega gibanja 1941–1945. V: *Prispevki za novejšo zgodovino* 44 (2004), št. 1, str. 49–62.

Mikola, Milko: Partizanska vojaška sodišča 1941–1945. V: *Arhivi* 16 (1993), št. 1–2, str. 11–14.

Polič, Zoran: Vojaško sodstvo v narodnoosvobodilni borbi. V: *Slovenski pravniki v narodnoosvobodilni borbi*. Ljubljana: ZČ Uradni list SRS, str. 35–59.

Polič, Zoran: Začetki organiziranega sodstva v NOV in PO Slovenije. V: *Pravnik* (1964), št. 9, str. 312–322.

Zusammenfassung

EINRICHTUNG STÄNDIGER PARTISANEN-MILITÄRGERICHTE IN SLOWENIEN

Am 13. Juli 1943 beschloss der Exekutivausschuss der Befreiungsfront (IOOF), dass die Gerichtsbarkeit in den militärischen Einheiten rechtlich geregelt werden musste. Partisanen-Militärgerichte existierten zwar schon zwei Jahre früher. Ihre Tätigkeit basierte auf dem Partisanengesetz und der Verordnung über den Schutz des slowenischen Volkes und seiner Befreiungs- und Vereinigungsbewegung, die mit der Todesstrafe geahndete Delikte bestimmte. Der erste Vorschlag der Organisation und Tätigkeit von Kommando- und Brigade-Militärgerichten wurde im Juli 1943 vom Juristen Zoran Polič ausgearbeitet, dem der Jurist Jože Ravnikar (Gregor) behilflich war. Es handelte sich um eine Art Strafgesetz und Strafprozessordnung in einem. Mit diesem Reglement sollten nach den Ausführungen von Polič die Bedingungen dafür gegeben sein, dass die eigenmächtige Vorgehensweise einzelner Armeemitglieder aufhören würde und auf dieser Basis die Voraussetzungen einer späteren ordentlichen Strafgerichtsbarkeit geschaffen werden könnten. Anmerkungen zu dem Entwurf machten der Jurist Marjan Breclj und Boris Kidrič. Diese Anmerkungen sind sehr interessant und wertvoll, geben sie doch Aufschlüsse über die Überlegungen der damaligen politischen Führung. Besonders interessant sind die Anmerkungen zu den Sanktionen sowie zum Recht auf einen Verteidiger. Die veröffentlichte Verordnung und das Reglement stellen nicht nur den Beginn einer rechtlichen Regelung der Partisanen-Militärgerichtsbarkeit, sondern auch die Anfänge eines neuen kommunistischen Strafrechts dar, das sich nach der Machtübernahme in den Jahren 1944 bis 1946 herausbildete.

²⁰ SI AS 1851, š. 155.